

Zo ging dat ...

... in Munsterbilzen in 1820: een reglement voor de koeherder

Wie oud genoeg is heeft wellicht nog herinneringen aan de *vadji* in zijn dorp, of heeft er tenminste nog over horen vertellen door mensen die hem nog gekend hebben. De *vadji* was in veel dorpen iemand die door het gemeentebestuur was aangesteld om de runderen van de dorpelingen te hoeden. Anders dan nu stonden runderen vroeger niet jaar in jaar uit in de stal. Wie een weide had, liet zijn vaars, koe of os van de lente tot de herfst buiten grazen, om het dier dan in de winter op stal te zetten en het met hooi van gras en van klaver de winter door te halen. In de negentiende en de twintigste eeuw kwamen voederbieten en andere gewassen het winterdieet van de dieren aanvullen. Wie echter niet over een voldoende grote weide beschikte om zijn koebeest een jaar lang op te laten grazen, of iemand wiens weide onvoldoende gras gaf, was verplicht zijn dier langs de wegen op zoek te laten gaan naar voedsel. Dieren werden gehoed op het gras en het onkruid dat op en langs de onverharde wegen groeide, op de schaarse publieke grasveldjes, en na de oogst op de velden waarvan de oogst was weggebracht, maar waar mogelijk toch nog genoeg vergeten vruchten lagen om een beest zijn maag te laten vullen.

In de eerste helft van de twintigste eeuw waren het meestal de kinderen die na schooltijd nog enkele uren met de dieren de straat op gestuurd werden om ze te hoeden tot het donker werd. Zo kon men na schooltijd groepen kwajongens en meisjes tegenkomen die een kleine kudde runderen begeleidden, en die vooral moesten voorkomen dat de dieren ergens een veld vol vruchten opliepen.

Tijdens het ancien régime echter, en in sommige dorpen tot aan de eerste wereldoorlog, werden de koeien van al de inwoners van het dorp gehoed door een door de gemeente aangestelde koeienhoeder: de *vadji*.

Een stuk uit 1820 in het gemeentearchief van Munsterbilzen leert ons dat er in die tijd in Munsterbilzen geen *gemeente koeherder* meer was, maar dat de bestuurders zich nog de tijd herinnerden dat dat wel het geval was, en dat er aan de

gemeenteraad een voorstel voorgelegd werd om die functie weer in te richten.

Of men ook daadwerkelijk tot de aanwerving van een gemeentelijke koeienhoeder overgegaan is, is op basis van het in het Rijksarchief bewaarde deel van het gemeentearchief niet te zeggen. In dit verband bleef enkel het voorstel aan de gemeenteraad van 28 april 1820 bewaard.

De essentie van de zaak is dat men terug wilde naar de regeling zoals die vroeger *tot iders voldoening* bestaan had. Het reglement dat ter goedkeuring aan de raad werd voorgelegd, hield in de eerste plaats in dat er weer een gemeentelijke koeienhoeder zou aangesteld worden, die *zo als over overoude tijden tot nu toe in deze gemeente gebruikelijk is geweest, de koebeesten zal hoeden op de voorwaarden als na oud gebruik*.

De hoeder zou de koeien die de dorpelingen hem toevertrouwen hoeden, maar men was niet verplicht om van zijn diensten gebruik te maken. Toch zouden de kosten voor zijn vergoeding gedeeld worden onder al de personen die runderen bezaten. Ook wie zijn koeien niet door de gemeentelijke herder liet hoeden, betaalde mee. Iedereen zou moeten bijdragen in functie van het aantal runderen die hij bezat, met dien verstande dat wie zijn dieren niet aan de gemeentelijke hoeder meegaf, maar half zoveel hoefde te betalen als wie ze hem wel liet hoeden (artikel 1).

De vergoeding voor de koeienhoeder bestond uit drie onderdelen. Enerzijds had hij recht op een *jaarlijk tracktement* of loon. Dat loon bedroeg voorheen, toen het oude muntstelsel uit het ancien régime nog gangbaar was, 24 gulden per jaar. De munten van het ancien régime waren in de loop van de aanhechting van ons land bij de Franse Republiek, en tijdens de daaropvolgende periode van het Verenigd Koninkrijk afgeschaft, en uiteindelijk vervangen door Nederlandse guldens en Franse franks. Volgens de wisselkoersen van die tijd, was een Luikse gulden uit het ancien régime 0,56 Nederlandse gulden waard. De Nederlandse gulden was een zilveren munt

van 10,78 gram. 24 oude guldens kwamen dus overeen met 13 gulden en 44 centiemen, en op dat bedrag werd de jaarwedde van de koeherder vastgesteld (artikel 1). Daarnaast kreeg hij jaarlijks nog 5 gulden en 48 centiemen, wat overeenkwam met de twee gouden munten van het type Franse Kroon, die de koeienherder in het ancien régime uit de kas van de armentafel kreeg voor twee paar schoenen (artikel 2). Zijn totale loon in geld bedroeg zo 18 gulden en 92 centiemen.

Voorts kreeg de koeienherder voorheen jaarlijks 4 vaten koren Maastrichter maat, die hem ook werden betaald uit de kas van de armentafel. In 1820 werd die hoeveelheid herleid naar het metriek stelsel, waardoor men uitkwam op 93,36 liter koren (artikel 3).

Het derde onderdeel van zijn vergoeding was misschien nog wel meer waard dan de betalingen in geld en in koren. De koeienhoeder genoot immers de kost bij de inwoners van Munsterbilzen. Ook hier was het de gewoonte dat ieder die een rund bezat, hem om beurt, en per rund dat hij bezat, een dag de kost gaf. Wie zijn runderen niet door hem liet hoeden moest hem ook in de kost nemen, maar minder vaak. Om beurt moest men hem voor ieder koei die gehoed word, eenen dag in de kost nemen, en voor die niet gehoed word ook eenen dag, maar dan mocht men telkens één beurt overslaan: bij eene rijze overslag (artikel 4).

Niet betalen of de koeienhoeder niet in de kost nemen was in Munsterbilzen geen optie. Wanneer iemand weigerde hem in de kost te nemen, dan voorzag het reglement dat hij zal worden genourreerd in eene herberg op kosten van wie weigerde te betalen. De gemeenteontvanger moest optreden tegen wie onwillig was om zijn aandeel in het loon van de koeienhoeder te betalen, en het zelve in eerste instantie uit de gemeente penningen voldoen, maar het achterstallige bedrag vervolgens op de achterstallige betaler verhalen zoals hij dat deed ten opzichte van wie zijn belastingen niet betaalde: op de zelve voet en wijze als 's lands penningen worden ingevordert (artikels 5 en 6).

Tot slot vermeldt de tekst van het ontwerpreglement nog dat het voorstel na goedkeuring door de gemeenteraad aan de

goedkeuring der edele en grootagtbare heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie zal worden onderworpen (artikel 7). Zoals vermeld weten wij niet met zekerheid of het zover gekomen is. Het is aan de ijverige zoekers van Heemkring Landrada om dat uit te zoeken.

Tekstuitgave: RH, Gemeentearchief van Munsterbilzen, nr. 1

Het gemeentebestuur van Munsterbilzen onderzocht hebbende het oud gebruik betrekkelijk tot den gemeente koeherder, hetwelk tot nu toe in deze gemeente tot iders voldoening in voegen is geweest,

maakt kenbaar aan de inwoonders dezer gemeente dat de koeherder, zo als over overoude tijden tot nu toe in deze gemeente

gebruikelijk is geweest, de koebeesten zal hoeden op de voorwaarden als na oud gebruik, te weten:

1° dat de koeherder zal genieten een jaarlijx tracktement van dertien guldens vierenvoertig centen (24 guldens Luix), welke somme word verdeyld op alle koebeesten, te weten: op de beesten die gehoed worden, een geheel, en op die niet gehoed worden, een helf.

2° dat aan den herder jaarlijx word betaald voor twee paar schoenen vijf guldens agtenveertig centen (2 fransche Kroonen)

3° dat hem jaarlijx word geleverd drieennegentig litres zesendertig centilitres(4 vat Maastrigter maat) koren, welke twee laaste artikelen altoos en tot nu toe zijn worden betaald en geleverd uit de arme revenuen der gemeente.

4° dat de koeherder worde genourreerd gedurende het heel jaar en bij beurt door alle bezitters der koebeesten, te weten: voor ieder koei die gehoed word, eenen dag en voor die niet gehoed word, eenen dag bij eene rijze overslag.

5° dat als wanneer de bezitters der koeien zig zouden wijgeragtig maken tegen het nourreren van den herder en het betalen zijner huur, dezen zal worden genourreerd in eene herberg op kosten van den tegenstrever.

6° ten einde den herbergier de betaling daar voor te verzecken als ook de bepaalde huur aan den herder, zal door het gemeentebestuur dadelijk een mandaat worden uitgereikt op den ontvanger der gemeente, die het zelve uit de gemeente penningen zal voldoen en het beloop daar van op de tegenstrevers zal verhalen, agtervolgens de lijst die het gemeentebestuur hem daar van zal ter hand stellen, en sulx op de zelve voet en wijze als 's lands penningen worden ingevordert.

7° deze tegenwoordige zal aan de gemeenteraad worden voorgelegd ten einde daar over te delibereren om verders aan de goedkeuring der edele en grootagtbare heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie te worden onderworpen.

Munsterbilzen den 28 april 1820

Rombout Nijssen
Rijksarchief Hasselt

